

12 L'esport en edat escolar

L'esport escolar no pot reproduir les finalitats d'un club esportiu. L'escola no pot pretendre assolir els mateixos objectius que un club. I el que és encara molt pitjor, reproduir el model d'un club esportiu d'alt rendiment.

L'esport escolar..., un esport educatiu?

**Carles
González
Arévalo**

Professor de
l'INEFC-centre
de Barcelona

Aquest 2004 ha estat declarat pel Consell de la Unió Europea i el Parlament Europeu com l'Any Europeu de l'Educació mitjançant l'Esport. És una oportunitat única per parlar i reflexionar plegats sobre l'esport escolar. No és l'any europeu de l'esport, ni tampoc l'any europeu de l'educació física; és l'any europeu de l'educació mitjançant l'esport. Dit d'una altra manera, durant el 2004 els governs de diferents països europeus es preocuparan de promoure l'esport com a eina educativa. És sabut de tothom el gran potencial formatiu de la pràctica esportiva, sobretot per la gran capacitat de transmetre actituds i valors fonamentals per a l'educació integral de l'alumnat en edat escolar.

El motiu d'aquest article és analitzar l'esport escolar, un fenomen que ben treballat i articulat adequadament pot ser de molta ajuda als qui d'una manera o altra ens dediquem a educar nens i nenes en edat escolar.

De quin tipus d'esport parlem quan fem referència a l'esport escolar? Considerem esport escolar aquella pràctica esportiva que es fa dins l'escola però fora de l'horari lectiu. Per tant, ha de ser necessàriament un esport lligat al projecte educatiu de cada centre escolar, coherent amb la manera d'entendre l'educació en general.

Aquí comencen els problemes: la gran desconexió entre com s'educa l'alumnat durant el període lectiu i el model educatiu fora de l'horari lectiu. L'esport escolar no pot reproduir les finalitats d'un club esportiu. L'escola no pot pretendre assolir els mateixos objectius que un club. I el que és encara molt pitjor, reproduir el model d'un club esportiu d'alt rendiment. El gran impacte mediàtic de determinats esports provoca aquesta mena d'efecte mirall: el que passa en l'«esport galàctic» es vol traslladar a un altre tipus d'esport que no té res a veure amb l'anterior, l'esport escolar.

Organització de l'esport escolar

Els Jocs Esportius Escolars de Catalunya és un programa que estableix la Secretaria General de l'Esport adreçat a tota la població en edat escolar del nostre país. D'acord amb la seva normativa general té com a objectiu principal:

«...impulsar un model esportiu que inclogui els vessants *educatiu, recreatiu i competitiu*» (DOGC núm. 3546 de 4.01.02).

Aquest objectiu n'engloba d'altres de secundaris, no menys importants en el desenvolupament dels valors ètics de l'infant:

«Aquesta pràctica esportiva ha de permetre la màxima participació entre la població escolar, fent-la compatible amb la transmissió de valors educatius, i estructurant-la per grups d'edat d'acord amb els cicles d'ensenyament de primària i secundària, tenint en compte que el motor d'aquesta iniciació hauria de ser el centre d'ensenyament.»

De la lectura d'aquesta normativa es desprenen quatre idees que han de ser necessàriament el fil conductor de qualsevol actuació en l'esport escolar.

«Un model esportiu que inclogui els vessants educatiu, recreatiu i competitiu»

Aquest tipus d'esport no només considera la possibilitat que sigui competitiu tal i com ens té acostumat l'esport de rendiment. També el

14 L'esport en edat escolar

vessant lúdic és important. Les nenes i els nens s'ho han de passar bé fent pràctica esportiva. Juntament amb el fet que estiguin a gust amb el grup d'amics que han format, seran dos dels factors que faran possible que el nen o la nena no abandoni la pràctica esportiva. Deixem per al final el vessant més important des del meu punt de vista: l'esport escolar ha de ser educatiu. Què vol dir això? Doncs significa que podem utilitzar l'esport com a eina per educar i no com a fi en ell mateix. En aquest sentit tenim un suport educatiu d'un potencial incalculable sempre i quan la utilitzem de manera correcta. L'esport reproduceix fidelment el funcionament d'una societat i aquest és un aprenentatge que pot anticipar actuacions futures. Salvador Cardús, prestigiós sociòleg del nostre temps, afirma que «l'esport, en definitiva, és on la passió porta al plaer, la disciplina a l'habilitat, la norma al joc, la constància al saber, la paciència al domini del temps, la templança a la fortalesa. Vet aquí la força educativa de l'esport».

«Aquesta pràctica esportiva ha de permetre la màxima participació»

Efectivament, una frase clau: màxima participació. La pràctica esportiva no pot permetre que ningú pugui estar-ne exclòs. Hem de pensar que la gran part dels nens i nenes que practicaran l'esport escolar no seran professionals de l'esport. Només un percentatge molt petit es podran guanyar la vida amb l'esport en el futur. Molt pocs són els afortunats que arribaran a dalt de tot de l'esport. Tenint en compte aquest fet, per què l'entorn de l'esport escolar està més atent a uns pocs que no a la gran majoria?

«Transmissió de valors educatius»

Si en una cosa està gairebé tothom d'acord és que la pràctica esportiva té un potencial brutal per transmetre valors: solidaritat, tolerància, responsabilitat, igualtat... El gran problema potser és pensar que simplement amb la pràctica esportiva ja és suficient. La transmissió de valors no comença i acaba en el terreny de joc. Cada moment, cada decisió, cada comentari... pot influir en l'educació els nens i nenes esportistes.

Diu la normativa que «el motor d'aquesta iniciació hauria de ser el centre d'ensenyament». És lògic, si parlem d'esport escolar, però la

realitat ens diu que moltes vegades no ho és. Ja he comentat anteriorment la desconexió entre l'esport escolar i els PEC (projectes educatius de centre), Dins l'esport escolar, practicat fora de l'horari lectiu però dins la pròpia escola i d'acord amb la línia pedagògica establerta en el PEC el professor/mestre d'educació física podria ser una peça clau que donés coherència a aquest «salt al buit» actual.

En unes recents declaracions al diari *El 9 nou* del nou Secretari General de l'Esport de la Generalitat de Catalunya, Rafel Niubó (dissabte 31 de gener de 2004) manifestava la necessitat de posar solució a dos problemes que dificulten l'avenç de l'esport de base: la dificultat en l'obertura dels centres educatius en horaris no lectius i els horaris inadequats dels professors d'educació física. La idea d'aquest nou govern sembla que passa per aplicar el model educatiu francès: reforçar la figura del mestre o professor d'educació física com a dinamitzador de l'esport escolar actuant de nexa d'unió entre l'educació física com a assignatura obligatòria on s'educa el cos dels nens i nenes mitjançant la pràctica d'un gran ventall d'activitats físiques (i no només esportives com molta gent pot pensar) i l'esport escolar com a generador dels valors i actituds que transmet la seva

pràctica regular. De moment tan sols són promeses. Haurem d'estar pendents de les novetats que puguin produir-se.

La competició

Tots estarem d'acord que la competició és una excel·lent eina de motivació intrínseca a la pràctica esportiva si està ben utilitzada. Els problemes arriben quan hi ha un excés de competició.

Simulació de l'esport d'elit

Hi ha el perill que l'esport escolar reproduïxi el model d'esport que els nens i nenes veuen a la televisió cada diumenge. Si un jugador professional es deixa caure dins l'àrea simulant un penal, deixa anar una escopinada al terra, protesta a l'àrbitre, no accepta una infracció, no fa cas del seu entrenador, s'empipa quan està a la banqueta, per què un nen o una nena no pot fer el mateix en competició escolar?

És molt freqüent observar comportaments incorrectes envers els àrbitres que reproduïxen el model de l'esport d'alta competició. L'esportista, l'entrenador, el pare, la mare, el delegat, protesten una decisió arbitral amb la mateixa intensitat que a un àrbitre d'una alta categoria. Qui són els àrbitres de les competicions a nivell escolar? Doncs normalment acostumen a ser nois i noies joves, practicants o ex practicants d'aquell mateix esport, que han rebut una formació específica i que es guanyen uns diners per ajudar a pagar-se els estudis o com a complement d'una feina amb més hores de dedicació. Quin interès poden tenir aquestes persones a beneficiar o perjudicar una escola? Segur que s'equivocaran, són humans. Què passa, què els tècnics no s'equivoquen mai? I els esportistes, tampoc no s'equivoquen? És ridícul pensar que un àrbitre d'aquests nivells s'equivoqui expressament. S'equivoca, segur, però no amb l'ànim de perjudicar o beneficiar cap equip en concret. El que passa moltes vegades és que es veuen pressionats per tot el que veuen i, sobretot, senten des de les banquetes i des de les grades.

Excés de responsabilitat: guanyar és el més important

Moltes criatures practiquen esport escolar amb una gran pressió a

sobre. Moltes vegades sembla que no sigui suficient passar l'estona, passar-ho bé amb els amics i fer salut. Guanyar es converteix en el leitmotiv de la pràctica esportiva. És curiós veure a partir de diferents estudis com la interrupció de l'itinerari esportiu de molts nens i nenes es produeix més en aquells que no fan competició. En canvi, aquells que practiquen esport de competició no acostumen a abandonar-la tan fàcilment.

Els reglaments: excessivament rígids, amb les normes dels adults

Molts esports tenen reglaments poc flexibles i poc adaptats a les edats dels nens i nenes practicants. Esports com el minihandbol o el minibàsquet haurien de servir d'exemples en aquest sentit. Les normes s'han de modificar i adaptar fins que sigui necessari. No cal dir com són les normes dels dos esports «rei» del nostre país: el futbol i el futbol sala. En canvi, hi ha un gran nombre de fitxes federatives tant de futbol com de futbol sala. Com a indicador ens pot ser útil l'estadística de participació en els Jocs Escolars a Catalunya durant el curs 2000-01. Els participants inscrits a futbol i futbol sala representen gairebé la meitat de les llicències totals. S'ha plantejat la possibilitat que els equips puguin ser mixtos.

Hiperespecialització dels nens i nenes

El nen/a és porter, lateral, pivot... sense passar per totes les posicions. L'especialització precoç provoca una pèrdua important de motricitat en edats on és molt important oferir a nens i nenes un ampli ventall d'experiències motores variades. Els monitors intenten treure el màxim rendiment de cada jugador com passa amb els professionals. Fins i tot a vegades està mal vist en l'entorn del propi equip que un nen o una nena jugui en demarcacions diferents. En aquest sentit, esports com el voleibol preveuen la possibilitat tàctica del «col·locador a torn» que permet la rotació obligatòria. És precisament l'esport escolar el que hauria de permetre la vivència d'una àmplia gamma de possibilitats motores perquè posteriorment, si així ho desitja, poder especialitzar-se. Un model esportiu integrador seria aquell on l'esport escolar podria convertir-se en un autèntic pont entre l'esport per a tots (esport a l'escola) i l'esport per a uns quants (esport de club).

Dificultat d'organització i participació de les escoles en competició escolar

L'obertura dels centres escolars en horari no lectiu és un problema que cal afrontar. Més que l'obertura en ella mateixa, el que més preocupa és qui té la responsabilitat civil dels escolars en aquesta franja horària. Malauradament, potser haurem de ser protagonistes d'alguna desgràcia per alertar els governants sobre la necessitat de legislar. Així ha passat, per exemple, amb les sortides escolars després del lamentable accident de la riera de Merlès, on el professor d'educació física d'una escola de Badalona ha estat condemnat a dos anys de presó per contractar una activitat «segura» al propietari d'una casa de colònies. De moment, les AMPA són les que directament, o contractant una altra empresa, es fan càrrec de les activitats que es fan en horari no lectiu.

Competir durant el cap de setmana provoca que moltes famílies hagin d'hipotecar-lo per permetre que el nen o la nena faci la competició pertinent. Això ha fet que cada vegada hi hagi més escoles que escullen la tarda del divendres com a dia de competició.

Un altre gran problema són els desplaçaments a les escoles quan toca jugar en un altre centre escolar. Moltes vegades les mares i els pares deixen el nen o la nena «aparcats» dins l'escola i és l'entrenador amb les dues o tres famílies incondicionals qui s'encarreguen de transformar els seus turismes en autèntics autocars improvisats. Això no obstant, sempre queda el recurs del transport públic. Aquesta dificultat s'agreuja més en els pobles petits, on hi ha poques escoles de la mateixa categoria i per tant cal anar a altres pobles propers a participar en les competicions. No hi ha cap dubte que aquest fet resulta una dificultat afegida quant a la mobilitat, limitada al transport privat en la majoria dels casos.

Punts febles de l'esport escolar

A continuació analitzaré alguns dels punts que considero més febles de l'esport escolar. Això no implica que calgui generalitzar, però per desgràcia molts de nosaltres hem viscut experiències en els terrenys de joc similars a les descrites.

Impacte mediàtic important

L'esport és un entorn ideal per al desenvolupament de valors socials tals com el respecte, la solidaritat, la cooperació, però quan parlem d'esport professional molts cops el que es transmet són contravalors com l'exclusió, la violència i l'individualisme exagerat. Tot plegat és fruit del fet que la finalitat en l'esport d'alt nivell és l'èxit per damunt de tot i la victòria a qualsevol preu, fins i tot serveix per justificar conductes certament reprovables que provenen de tots aquells que formen part de l'entorn d'aquest esport (directius, jugadors, espectadors, entrenadors...).

El gran perill és que els contravalors que, ens agradi o no, transmet l'esport d'alt nivell sobrepassin aquesta esfera esportiva tan selecta, arribin a l'esport de base, a l'esport en edat escolar i es reproduïxin de la mateixa manera. I aquesta reproducció s'està donant. És evident que un dels factors desencadenants d'aquest fet és l'acció dels mitjans de comunicació i, molt especialment, de la televisió.

Un dels àmbits més potents d'educació informal per als infants i joves és la televisió; és un mitjà atractiu, persuasiu, que realment genera models negatius a imitar i també alguns models –pocs– de positius. Però, tal i com assenyala Salvador Cardús¹ en el seu darrer llibre *Ben educats*, «no és raonable esperar que la televisió sigui “educativa” –en el sentit que aquest sigui el seu principal i únic objectiu–, sinó que allò que cal és «controlar allò que es veu» i a més cal que les administracions repensin «molt a fons quin és el paper de les indústries culturals i particularment de la televisió a l'hora de participar, des del seu lloc, en l'educació cívica dels ciutadans».

Si els mitjans de comunicació, sobretot la televisió, podrien resultar uns fidels aliats per a la difusió dels valors educatius que pot transmetre l'esport professional, en la realitat es converteixen en veritables enemics, competidors dels educadors. En tot cas hem de ser capaços d'educar els nois i les noies en el sentit de ser ciutadans crítics davant el que veuen a la televisió. Aquest ja seria un gran pas.

Esports minoritaris / Esports majoritaris

Seguint amb les estadístiques de participació als Jocs Escolars de Barcelona durant el curs 2001-02, hi podem observar com realment hi ha esports de primera categoria i esports de segona. La gran majoria dels inscrits practiquen futbol sala, futbol, bàsquet, voleibol i handbol. Dit d'una altra manera, esports col·lectius. En canvi, esports individuals com l'atletisme, les diferents modalitats de gimnàstica, la natació i el patinatge hi queden molt per sota.

Quant a sexes, el futbol, el futbol sala i l'handbol és prioritàriament masculí, el bàsquet està més igualat i el volei, les gimnàstiques i el patinatge és, sobretot, femení. En aquesta anàlisi m'agradaria destacar el gran augment de participació de les noies en futbol sala, fa uns anys esport únicament masculí.

El paper dels pares i mares

- Excessiva preocupació pel resultat. Quan el nen o la nena arriba a casa la pregunta acostuma a ser: «Quant heu quedat avui?» o

1. Salvador Cardús. *Ben educats*. Barcelona: Edicions La Campana, 2003.

«Quants gols has marcat?». Si han guanyat clarament, es produeixen amb freqüència comentaris tipus: «doncs sí que eren dolents». I si han perdut per molt: «a veure si us retireu, no us fa vergonya?». Amb comentaris d'aquest tipus no m'estranya que molts nens i nenes ho deixin córrer. Les preguntes haurien d'anar en la línia de: «t'ho has passat bé?» o «has jugat bé?».

- El seu comportament a la grada és molt similar al que tenen quan són espectadors de l'alta competició. Esbronquen l'àrbitre, critiquen les alineacions del tècnic, donen ordres als seus fills en contradicció amb les de l'entrenador, s'enfronten amb les afeccions de les escoles contràries...
- A vegades, l'esport escolar es converteix en veritables «pàrquings» on pares i mares «aparquen» el fill/a fins que pleguen de la feina. Les activitats extraescolars representen una tranquil·litat per als pares per la comoditat que representa que es quedin a fer esport a la mateixa escola on van. Surt més econòmic apuntar els fills a una activitat extraescolar que pagar un cangur. Paguen perquè tinguin entretingut el seu fill i creuen que aquest fet els dóna dret a despreocupar-se de tot. Això provoca que els que es preocupen de veritat acabin cansant-se de tirar endavant dissabte rere dissabte.
- La sensibilitat sobre aquest punt feble de l'esport escolar arriba a tal punt que el mateix Ajuntament de Barcelona va engegar la campanya «Compta fins a tres», dirigida als pares i mares de nois i noies esportistes en edat escolar, on se'ls demanava tres coses: aplaudir l'esforç tant com els encerts, respectar les decisions tècniques i dels arbitratges i actuar amb esportivitat. Tota una declaració de principis.

El paper dels tècnics

- Estan prou formats els entrenadors? A vegades són exjugadors, jugadors en actiu més grans, pares o mares sense una titulació mínima, amb molt bona intenció, però sense criteri.
- La situació laboral és tan precària, que obliga a treballar en més d'una escola o a simultaniejar feines. És difícil, per no dir impossible, guanyar-se la vida essent entrenador en l'esport escolar. Els sous són molt baixos, la gran majoria de la gent hi treballa sense cap tipus d'assegurança i el reconeixement social és nul.
- A vegades el tècnic busca el prestigi que li pot donar el fet que el seu equip o esportista guanyi. A vegades pot ser una frustració del

22 L'esport en edat escolar

tècnic com a esportista. Moltes vegades aquest tècnic pot anar contra l'essència de l'esport mateix: criden, protesten, esbronquen els seus esportistes, no hi fan participar tothom...

- Els entrenadors de l'esport escolar haurien d'entendre que en aquest àmbit el resultat no és el més important. El més important és educar els nois i noies mitjançant l'esport. I en aquest sentit els entrenadors són els primers que haurien de donar exemple davant els seus esportistes.
- Els grans protagonistes de l'esport escolar són els nens i les nenes esportistes. Per això és imprescindible que participi tothom. No pot ser que un nen que hagi anat a entrenar durant la setmana, que s'esforça i que té molta motivació per la pràctica de l'esport en qüestió no participi en la competició de dissabte, perquè no sigui «prou hàbil». L'esport escolar no ha de ser solament per als «bons esportistes», ha de ser un esport per a tots i totes.
- L'esport escolar també ha de servir per educar ciutadans (espectadors), crítics amb tot allò que envolta l'esport d'alt rendiment (*doping*, contractes astronòmics...) que tanta repercussió mediàtica té en l'actualitat. En aquest sentit, els entrenadors mateixos han de guiar els seus esportistes en l'anàlisi objectiva del que passa els caps de setmana en les diferents competicions esportives d'alt nivell.

Fem entre tots de l'esport escolar, un esport educatiu

La nostra tasca com a educadors (professors, mestres, monitors, entrenadors...) ha d'anar encaminada a formar ciutadans ben educats, perquè respectin unes normes mínimes però necessàries per fer possible una millor convivència i perquè han de ser crítics amb tot allò que els envolta. I un dels elements més present en l'entorn dels infants i joves és l'esport.

En l'esport, com en la vida, allò que es diu «donar exemple» és una de les maneres més eficaces de triomfar en el món de l'educació en valors. El professor que vol que els seus alumnes siguin puntuals ha de ser sempre el primer a arribar; si vol ser exigent amb l'alumnat, en primer lloc ha de ser exigent amb ell mateix. D'això se'n diu ser responsable i coherent amb el fet de ser el model més immediat que tenen els infants i joves que estem educant.